

КОРУПЦИОНЕН МОНИТОРИНГ НА *КОАЛИЦИЯ 2000*

Март 2004 г.

I. МЕТОДОЛОГИЯ

Извадка: Всички изследвания, включени в настоящата разработка се основават на случайна двустепенна гнездова извадка. Генерална съвкупност: населението на страната над 18 год. Обем на извадката:

	Период на полевата работа	Размер на извадката
1.	Февруари 1999 г.	1143
2.	Април 1999 г.	1122
3.	Септември 1999 г.	1110
4.	Януари 2000 г.	1144
5.	Април 2000 г.	1161
6.	Септември 2000 г.	1158
7.	Януари 2001 г.	1037
8.	Октомври 2001 г.	971
9.	Януари 2002	1148
10.	Май 2002 г.	1170
11.	Октомври 2002 г.	1079
12.	Януари 2003 г.	1107
13.	Май 2003 г.	1077
14.	Юли 2003 г.	1057
15.	Октомври 2003 г.	1098
16.	Март 2004 г.	1080

Метод на регистрация: персонално стандартизирано интервю.

Полева работа: 1–16 Март 2004 г.

II. РЕЗУЛТАТИ

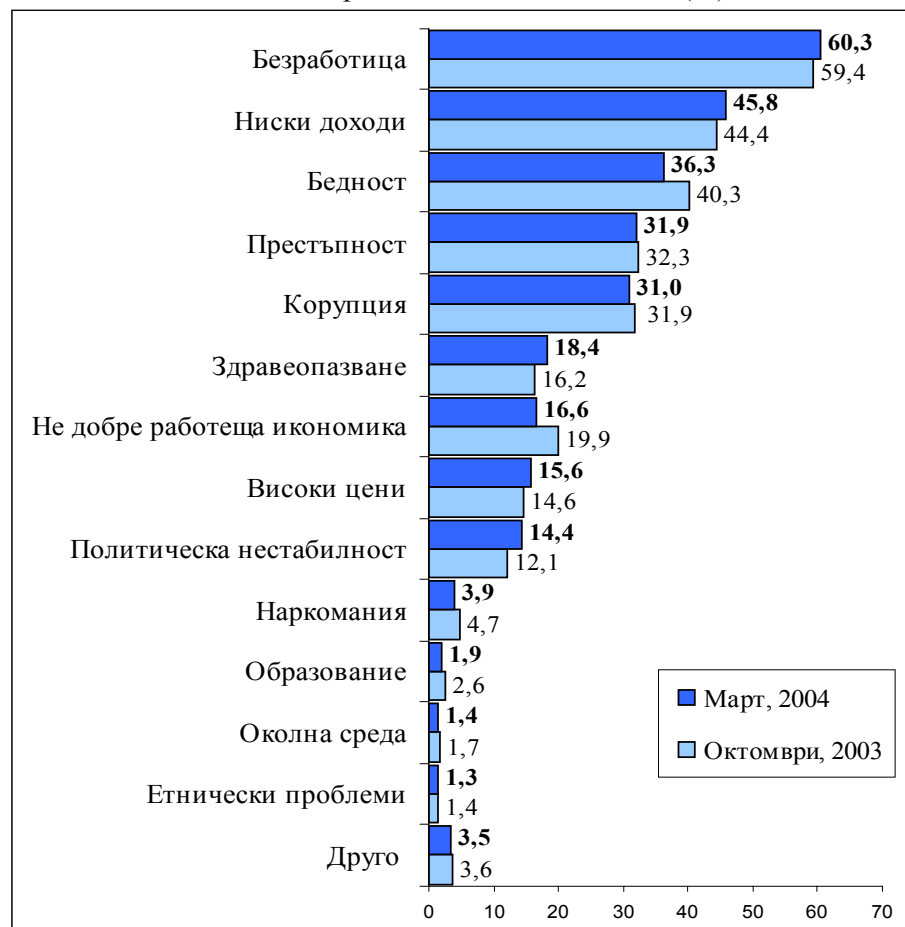
1. ОБЩЕСТВЕНА ЗНАЧИМОСТ НА КОРУПЦИЯТА

За разлика от бизнес-сектора, който определя корупцията като най-важният проблем пред страната, при населението тя се нарежда на пето място в общата подредба. Като по-значителни проблеми са посочени *безработицата, ниските доходи и бедността в страната (Графика 1)*. След тези проблеми общественото внимание се фокусира върху *престъпността и корупцията*, които продължават да се възприемат като еднакво тревожни за страната.

Останалите проблеми запазват нивата си от октомври 2003г. без да показват развитие в една или друга посока.

Графика 1.

Относителна важност на проблемите на обществото (%)

База: Всички респонденти (октомври N=1098; март N=1080)

Въпреки че през октомври 2003г. е регистрирано едно от най-високите равнища на медийно отразяване на темата корупция, оценките за относителната му важност сред другите обществени проблеми се запазват почти непроменени през последните осем месеца. Това говори за две неща.

Първо, потвърждава се тезата, че броят на публикациите по темата не е определящ при формирането на оценките на обществото за значимостта на корупцията.

И второ, това показва ясно, че въпреки голямото влияние, което имат, медиите не могат да решат проблема корупция без намесата на съответните държавни ведомства и участието на цялото общество. (Графика 2)

Графика 2.

Динамиката на медийното отразяване на корупцията и оценки за относителната обществена значимост на корупцията като социален проблем

Запазва се тенденцията, наблюдавана и при предходните изследвания, хората с по-високо социално и финансово положение да определят в по-голяма степен корупцията като значим проблем на обществото. Оценките за нейната важност са над два пъти по-високи при респондентите с по-високо образование и при жителите на столицата в сравнение с живеещите в малките градове и селата. (Приложение 3, Таблица 1)

2. РАВНИЩЕ НА КОРУПЦИЯ

При разглеждането на въпроса за равнището на корупция в страната е съществено да се разграничат двата негови основни компонента – равнището на “реалната” и на “потенциалната” корупция. За възпроизводството на корупционните практики от значение е не само реално осъщественият акт на “даване и вземане” (независимо дали става въпрос за пари, подарък или извършване на услуга), но и самата “оферта” за извършване на корупционна сделка (предлагане или

искане “да се даде нещо”). Реализираните корупционни действия се обозначават като “реална корупция”, а иницирането на корупционни сделки – като “потенциална корупция”.

Средномесечната честота на корупционните действия, в които гражданите съобщават, че са участвали, формират равнището на реалната корупция в страната. Потенциалната корупция се измерва чрез общия брой на случаите, при които върху гражданите е бил оказван корупционен натиск (искане на "нещо" от страна на съответния служител).

РЕАЛНА КОРУПЦИЯ

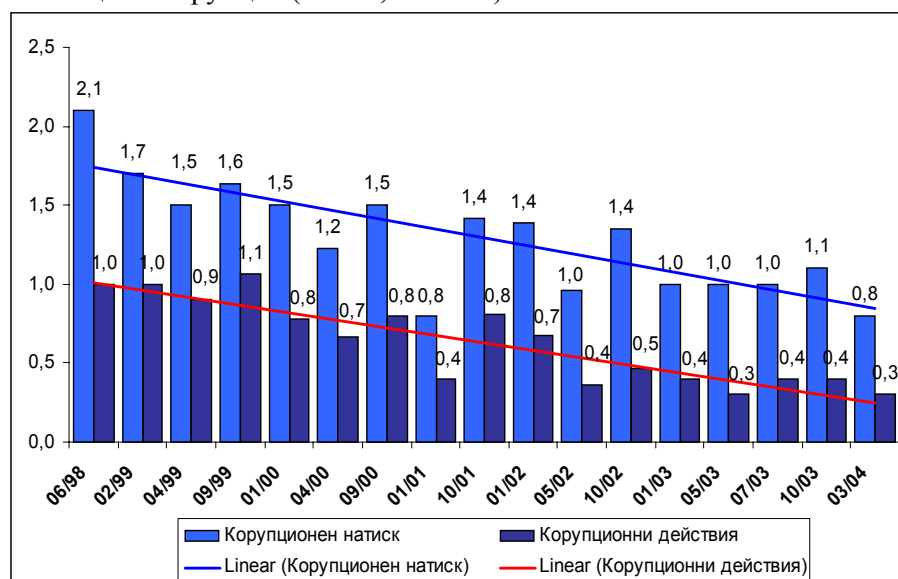
Основният проблем при отчитането на равнището на реалната корупция произтича от деликатността на набираната информация по особено чувствителни за хората въпроси. Въпреки невъзможността да бъде определен с абсолютна точност, реалният брой на корупционните действия, извършени в страната през последния месец, кореспондира пряко с равнището на лично участие на интервюираните в различни форми на корупционно поведение.

При индикатора, измерващ равнището на реално осъществени корупционни сделки, през изминалата 2003г се наблюдават леки колебания в стойностите. Въпреки това, те се задържат около едно сравнително ниско равнище и в дългосрочен план показват тенденция към намаляване. (Графика 3)

Измерен и като абсолютен брой осъществени корупционни сделки, спадът е значителен – с повече от 30 хиляди случая на месец. За сравнение, средномесечният брой на гражданите, които са участвали в такива действия през май 2003г. е бил около 88 000, през юли 2003г. – около 100 000, октомври 2003г. - 114 000, а през март 2004 г. – 80 000¹ (1,24 % от пълнолетното население на страната) .

Графика 3.

Равнище на корупция (min=0, max=10)

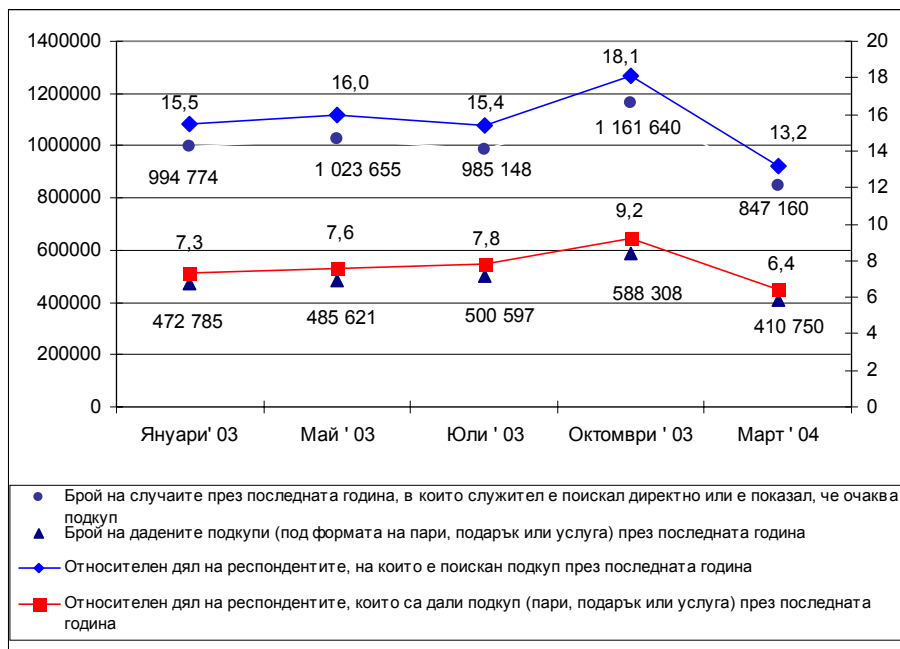
База: Всички респонденти

¹ Тази оценка се базира на данните от преброяването на населението (март 2001г.), според които общият брой на населението над 18 г. е 6 417 869, а 1% от извадката съответства на 64 180 души.

Намалението на корупционните сделки се вижда и при случаите, в които е искан подкуп и на реално осъществените корупционни сделки за период от една година (*Графика 4*). Дори и високите стойности от октомври 2003г. да са били изключение от общата тенденция, регистрираните през март 2004г. данни са най-ниски за изминалата година. Средно за периода март 2003г. – март 2004г. реално са били осъществени около 400 хил. корупционни действия. Традиционно, броят на случаите, в които е поискан директно подкуп или е показано очакване за допълнително, нерегламентирано прасане, е двойно по-голям (повече от 800 хил.).

Графика 4.

Средногодишен брой на иницирираните и осъществени корупционни сделки

Макар и да намаляват като брой случаи, стойността на извършените корупционни сделки се покачва. Подобно на корупцията в бизнес-сектора, и при населението се наблюдава изместване на размера на дадените подкупи под формата на пари, услуги или подаръци към по-високите нива. Два пъти нарастват “корупционните сделки” на стойност между 100 и 500 лв., а в сравнение с предишните две изследвания са регистрирани и случаи на подкупи между 500 и 5000 лв. (*Приложение 3, Таблица 2*)

За разлика от бизнеса, при който корупцията често е тясно свързана с получаването на взаимна финансова изгода между получаващия и даващия подкуп, при населението “корупционната сделка” обикновено има за цел не постигане на печалба, а предоставяне на определена услуга или избягване на санкция за извършено нарушение. Различната логика определя и различията в нивата на даваните неофициално суми – по правило при населението регистрирането на суми, по-големи от 1000 лв. е изключение, докато при бизнеса се среща доста по-често.

ПОТЕНЦИАЛНА КОРУПЦИЯ

Настоящото изследване регистрира една от най-ниските стойности на корупционен натиск, който служителите от обществената сфера пряко или косвено оказват върху гражданите. Предстои да се види дали това равнище ще се запази и в бъдеще. Все пак, на базата на стабилната положителна тенденция, която се наблюдава през изминалата година, може да се каже, че предприетите от правителството мерки за ограничаване на корупционния натиск върху гражданите от страна на обществените служители вече започват да дават резултат. (*Графика 3*)

Въвеждането на редица конкретни мерки, като приемането на етични кодекси и правила за работа с гражданите, както и уличаването и наказването на корумпирани служители, постепенно променят представата за корупцията като приемлив и ненаказуем начин за “уреждане” на по-бързи и качествени обществени услуги. Именно тази промяна на възприятията е най-трудно постижима и изисква непрекъснати усилия от страна на управляващите за подобряване на сферата на обществените услуги.

КОРУПЦИОНЕН НАТИСК ПО ПРОФЕСИОНАЛНИ ГРУПИ

През последната една година се забелязва динамична промяна сред различните професионални групи по отношение на корупционния натиск, който оказват върху гражданите.

След рязкото покачване на корупционния натиск, оказван от преподавателите в университетите през лятото на 2003г., което ги изведе на челна позиция и предизвика широк обществен отзвук, към настоящия момент регистрираните случаи на натиск се връщат до обичайните за теза група нива. (*Приложение 3, Таблица 3*)

Подобни резки скокове в стойностите се наблюдават в настоящето изследване при митническите служители и банкерите. След постигнатото трайно намаление на оказван натиск от страна на митническите служители през последните две години, те отново излизат начело на класацията с двойно по-голяма стойност на натиска в сравнение с останалите професионални групи.

Значителна промяна, но в посока на намаление на натиска, има и при административните служители в съдебната система, следователите и прокурорите. Заслужава да се отбележи, че като цяло в съдебната система, отново след оживена публична дискусия и предприемане на конкретни антикорупционни мерки, се наблюдава сериозно ограничаване на случаите на оказван корупционен натиск.

При останалите професионални групи досегашните тенденции се запазват.

ЕФЕКТИВНОСТ НА ДЕЙСТВИЯТА НА ПРАВИТЕЛСТВОТО

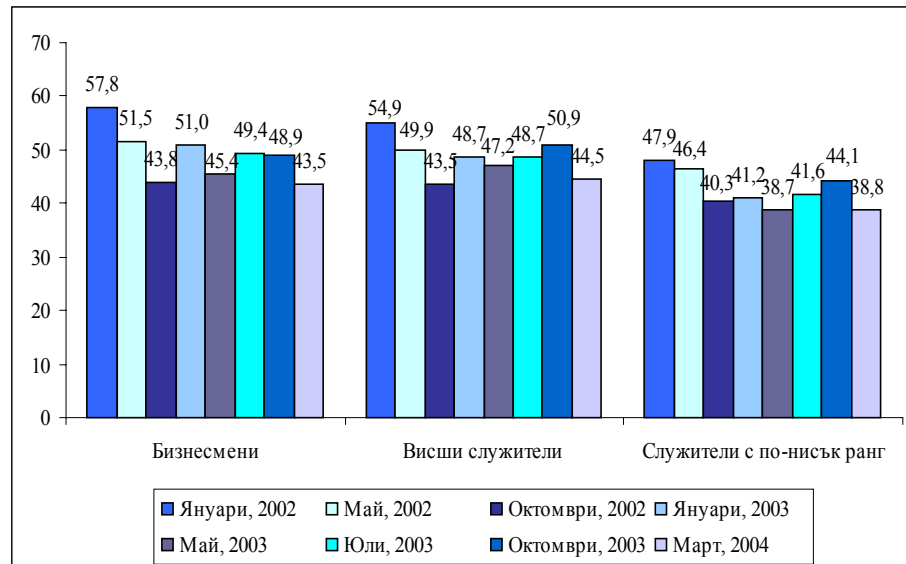
Въпреки колебанията в оценките на обществото за работата на правителството в борбата с корупцията, може да се каже, че за период от две години регистрираната тенденция е положителна.

Все още високите нива на държавната администрация се смятат за най-уязвими на корупция, но и при тях, подобно на бизнес-сектора и служителите с по-нисък ранг, намаляват чувствително оценките, че “правителството не прави нищо”, за да ограничи корупционните практики. (*Графика 5*)

Реалното намаляване на корупционния натиск от страна на обществените служители намира пряко отражение в оценките на населението за дейността на правителството по отношение на корупцията.

Графика 5.

Оценки за ефективността на действията на правителството за ограничаване на корупцията *

* Относителен дял на отговорите “Правителството не прави нищо”

3. ОЧАКВАНИЯ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА КОРУПЦИЯТА

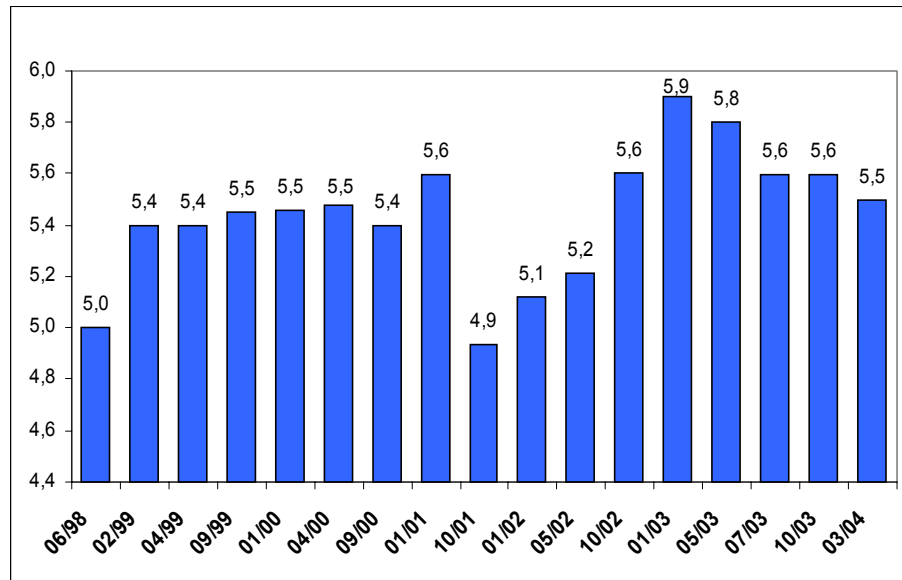
Положителната промяна, която регистрират повечето показатели, се отразява и на оценките на населението за потенциала на обществото да се справи с корупцията. Постепенно те стават все по-оптимистични и се връщат към обичайното си средно ниво от преди две години.

Постигането на конкретни резултати връща вярата в българите, че ограничаването на корупцията до едно по-приемливо и “нормално” ниво все пак е постижима задача. (Графика 6)

Графика 6.

Корупционни очаквания (min=0 max=10)

База: Всички респонденти

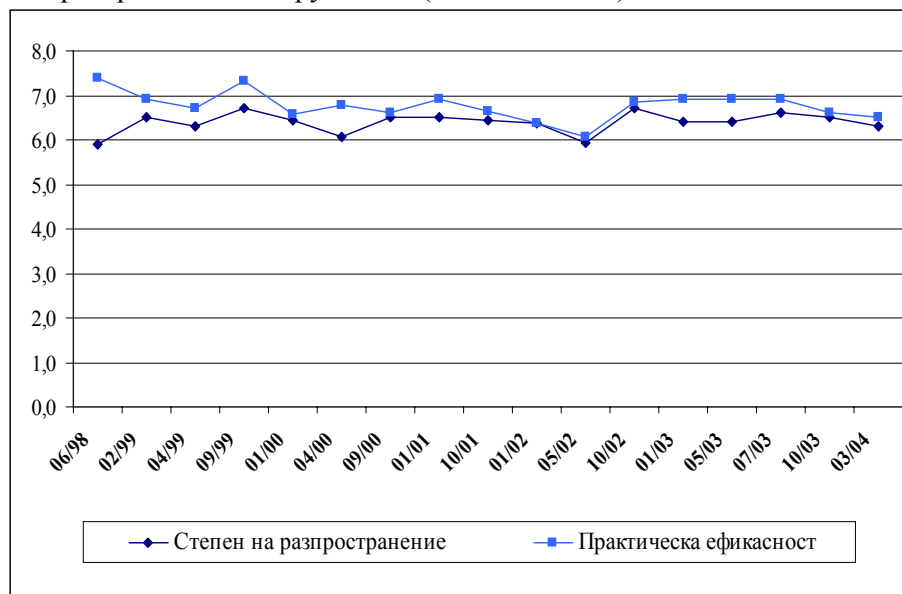
4. РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

СТЕПЕН НА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯ

Макар и плахо, оценките за степента на разпространение на корупцията постепенно спадат. Въпреки това, те все още са на едно високо равнище и е рано да се каже доколко предприетите мерки от страна на правителството ще доведат до трайно ограничаване на проблема, а оттам и до съответната обществена реакция и усещане за реални успехи в тази сфера. (Графика 7)

Графика 7.

Разпространение на корупцията (min=0 max=10)

База: Всички респонденти

ПРАКТИЧЕСКА ЕФИКАСНОСТ НА КОРУПЦИЯТА

Наблюдава се положителна тенденция към намаляване на стойностите и на индикатора за практическата ефикасност на корупцията. Нивото им обаче за момента остава високо, което говори, че предприетите до момента мерки са поставили началото на положителна тенденция, но не са достатъчни да променят коренно досегашното отношение към корупцията. (*Графика 7*)

Въвеждането на по-строги санкции и правила за работата на обществените служители несъмнено изиграват важна роля за намаляване на случаите на оказване или поддаване на корупционен натиск. Все още обаче тези мерки не са достатъчни, за да създадат трайна анти-корупционна нагласа и да обезсмислят риска служител или гражданин да бъде уличен в участие в корупционна сделка.

Трудно ще бъде разрушена представата за корупцията като успешен начин за спестяване на време, нерви и пари на гражданите при взаимодействието им с държавната администрация. За да стане това, е необходимо както последователно прилагане на подходящи мерки и засилване на административния контрол и прозрачността на работата на държавната администрация, така и намаляване на ползата от участието в корупционни практики.

Взаимната полза е ключовият мотив, както за участие, така и за прикриване на корупционното действие и от страна на гражданите, и от страна на обществените служители. За да бъдат трайно ограничени определени корупционни практики трябва да се предприемат мерки за максимално опростяване на административните процедури и повишаване на прозрачността и административния и граждански контрол. По този начин се въздейства превантивно върху условията за наличието на корупция и част от ползите за гражданите отпадат, което обезсмисля и корупционното действие.

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА ПО ПРОФЕСИОНАЛНИ ГРУПИ

Подобно на миналите изследвания, и при настоящето, се забелязва обичайното разминаване между оценките на населението за степента на корумпиране на някои от професионалните групи и реално оказания от тях натиск. Това се отнася най-вече за *митническите и полицейски служители, бизнесмените, bankerите и съдиите* – при всички тях е регистриран по-висок корупционен натиск, а оценките за разпространение на корупцията сред тях намаляват. (*Приложение 3, Таблица 5*)

Тази закономерност показва необходимостта от изминаване на известно време, за да се променят нагласите на хората и представите им, свързани с корупцията.

В тази връзка може да се каже, че важен фактор за промяна на нагласите е трайността на постигнатите успехи в ограничаване на корупцията при дадена професионална група. Когато се предприемат и огласяват конкретни анти-корупционни мерки и обществото вижда, че действително се полагат усилия в дадена професионална общност, тогава и намаляването на корупционния натиск намира отражение в представите за нивото на корупция в тази група. Такава е ситуацията при *данъчните служители, преподавателите и служители в университетите, министрите*.

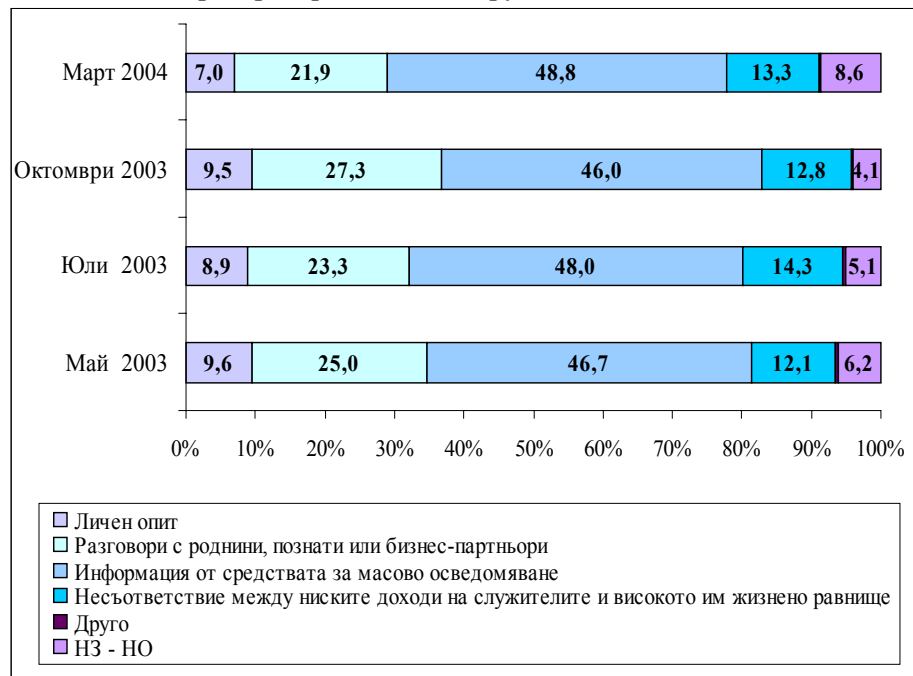
Подредбата на отделните групи се запазва непроменена – *все още митническите служители, представителите на съдебната система*

и служителите в полицията продължават да се възприемат като най-корумпирани от населението. След тях се нареждат *политиците и лидерите на политически партии и народните представители* (Приложение 3, Таблица 5).

Формирането на представите на населението за корупцираността на дадена група става под влияние на редица фактори. Настоящото изследване регистрира по-малка роля на *личния опит и разговорите с познати и роднини*, което е косвен, но недостатъчен сам по себе си индикатор, че има известно намаляване на корупционните действия. Ролята на *медиите* засега се запазва непроменена. По-интересно е, че се увеличават отговорите на респондентите, които казват, че не могат да определят еднозначно какво е определило представата им за корупцията в страната. Това до голяма степен е факт, който показва, че темата за корупцията излиза извън рамките на медийното влияние, разговорите с приятели или сравнението между доходите и жизненото равнище на служителите. Нагласите към нея вече се формират на базата на няколко значими фактора, което е предпоставка за по-обективно и реалистично отношение към проблема (Графика 8).

Графика 8.

Относителен дял на факторите, оказващи влияние върху формиране на оценките за разпространение на корупцията

База: Всички респонденти

ИНСТИТУЦИОНАЛНО РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

За разлика от професионалните групи, при които регистрираният през октомври 2003г. спад не е постоянен, при оценките за разпространението на корупцията сред институциите е налице трайна тенденция. При всички отделни институции стойностите през изминалата година намаляват и се връщат поне до нивата от януари 2003г. с изключение на оценките за *Министерство на здравеопазването* (Таблица 1).

По-значимо е намалението при *Министерство на вътрешните работи, Агенция "Митници" и Министерство на правосъдието*, при

които има връщане към по-ниските стойности от преди м.октомври 2000г. или трайно намаляване на оценките.

Интересно е разминаването между намаляването на оценките за отделните институции и стабилната възходяща тенденция при отговорите “Във всички министерства и държавни агенции” и “Във всички сфери на съдебната система”. Устойчивата представа на населението, че “всички са корумпирани”, изиграва лоша шега на онези държавни институции, които действително полагат усилия да се реформират и да ограничат корупцията при тях (Таблица 1).

Таблица 1.

“Според Вас, до каква степен е разпространена корупцията в следните институции”

(Интервюираните са посочвали до пет отговора за “Общо разпространение” и до три отговора за “Министерства и държавни агенции” и “Съдебна система”, поради което сборът от процентите надвишава 100)

	Окт. 2002	Януари 2003	Май 2003	Юли 2003	Окт. 2003	Март 2004
Общо разпространение						
В митниците. Сред митническите служители.	30,4	53,3	50,0	54,1	49,5	46,3
В съда. В съдебната система. В правосъдието. Сред адвокатите.	28,5	48,2	42,9	45,3	42,0	39,8
В системата на МВР (в т.ч. в КАТ, в следствието)	19,9	28,6	30,6	30,9	33,9	26,9
В системата на здравеопазването. В медицината. В НЗОК. В ТЕЛК.	20,6	27,3	27,6	30,9	27,8	26,7
Във висшите етажи на властта (в парламента, в президентството, в правителството). Сред политическия елит.	30,3	24,7* 23,1** 1,3***	27,6* 27,5** 2,5***	28,5* 28,2** 1,7***	26,1* 26,3** 1,9***	22,8* 24,0** 1,6***
Министерства и държавни агенции						
Агенция “Митници”	10,9	31,2	31,2	31,5	32,4	28,4
Министерство на правосъдието	18,1	33,5	31,0	32,1	30,3	26,4
Във всички министерства и държавни агенции	-	19,6	21,8	24,6	25,4	23,7
Агенция за приватизация	22,5	27,2	24,7	21,8	21,7	19,2
Министерство на здравеопазването	16,6	16,7	17,0	17,7	14,4	18,8
Министерство на вътрешните работи	15,3	18,4	19,0	18,5	21,2	16,9
Съдебна система						
Във всички сфери на съдебната система	5,4	33,5	34,4	33,3	37,6	39,8
Съд, съдопроизводство	32,1	27,5	29,1	32,5	30,5	24,9
Прокуратура	32,0	26,2	25,3	30,0	22,9	19,1
Адвокати, нотариуси	16,2	24,9♦ 7,4♦♦	21,8♦ 8,0♦♦	22,5♦ 7,4♦♦	19,7♦ 8,5♦♦	17,1♦ 5,9♦♦
Следствие	15,7	18,4	17,6	21,5	15,3	12,0

* Разпространение на корупцията в правителство/ сред министрите/ сред зам. министрите;

** Разпространение на корупцията в Народното събрание/ сред народните представители;

*** Разпространение на корупцията в президентство/ сред служители в президентството;

♦ Разпространение на корупцията сред адвокатите;

♦♦ Разпространение на корупцията сред нотариусите.

ФАКТОРИ ЗА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

И при настоящето изследване се затвърждава представата на населението, че основните фактори, които подхранват корупцията в страната са *стремежът на властимащите към бързо забогатяване и облагодетелстване от служебното им положение*. Тези два фактора, заедно с *неефективността на съдебната система* получават най-високите си оценки от началото на мониторинга (Таблица 2).

За разлика от тях, корупционните практики все по-малко се свързват и оправдават с *ниските заплати на служителите в обществения сектор, моралната криза в период на преход или особеностите на българската национална култура*.

Таблица 2. Относителен дял на основните фактори, влияещи върху разпространението на корупцията в страната (%)

	Септ. '99	Ян. '00	Апр. '00	Септ. '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03	Юли '03	Окт. '03	Март '04
Стремежът към бързо забогатяване на тези, които са на власт	54,8	57,0	33,6	57,8	60,8	59,2	58,6	58,6	58,4	60,3	58,5	61,7	62,0	65,1
Неефективността на съдебната система	27,5	24,7	11,8	22,2	27,2	28,5	32,3	31,2	38,0	31,2	34,1	37,1	29,9	42,6
Липсата на строг административен контрол	33,8	30,8	-	32,3	31,8	35,2	34,5	38,9	34,5	32,3	31,2	33,7	38,6	37,3
Несъвършеното законодателство	37,8	35,1	13,6	40,5	39,1	38,0	43,0	39,7	39,2	34,9	38,0	40,9	32,6	37,1
Преплитане на служебните задължения с личните интереси	28,3	28,3	-	32,6	25,8	31,7	26,7	26,9	28,8	29,1	30,6	31,6	33,5	36,7
Ниските заплати на служителите	43,6	47,2	20,9	41,6	33,7	32,3	38,5	36,0	36,6	31,2	27,6	28,9	28,3	27,0
Моралната криза в периода на преход	19,4	18,2	9,8	17,0	18,9	21,1	18,3	16,3	13,2	15,8	15,6	14,4	16,9	16,2
Особеностите на бълг. национална култура	4,7	5,9	-	4,2	5,9	4,4	5,3	4,3	4,9	5,7	7,0	7,2	5,3	5,8
Наследените от комунистическото минало проблеми	7,4	7,3	1,8	7,8	4,4	5,8	5,0	6,9	6,3	4,4	3,6	4,3	6,0	5,0

База: Всички респонденти

Обяснителните схеми за съществуването на корупцията, които респондентите използват, подсказват до голяма степен начините за ограничаване на корупцията. Положителен е фактът, че на корупцията вече не се гледа като на колективен феномен, който се дължи на наследените от миналото проблеми и който не се влияе от никакви мерки. Широкото обсъждане на темата и разкриването на конкретни случаи на корупция допринасят съществено за промяна на отношението към нея. Хората вече са наясно, че при наличие на политическа воля, има начини масовата корупция да бъде ограничена и повлияна в голяма степен и очакват все по-конкретни и целенасочени действия от страна на управляващите.

5. ЦЕННОСТНИ И МОРАЛНИ ПРЕДПОСТАВКИ ЗА КОРУПЦИЯТА

Принципна допустимост

Продължава тенденцията за неприемане на корупцията на ценностно ниво – от началото на 2003г. отрицателните нагласи към неофициалните плащания се запазват непроменени на едно сравнително ниско равнище (*Графика 9*).

Графика 9.

Предпоставки за наличие на корупция (min=0, max=10)

База: Всички респонденти

ПОДАТЛИВОСТ НА КОРУПЦИЯ

Макар и с по-бавни темпове, постепенно намалява и податливостта на корупция. С промяната на някои от основните фактори, с които досега се оправдаваше масовата, т.нар. “малка” корупция, като например ниските заплати на служителите или несъвършеното законодателство, се променя и отношението към плащането на допълнителни суми за получаването на регламентирани обществени услуги (*Графика 9*).

С постепенното ограничаване на причините за тези традиционни оправдания, гражданите започват все по-често да се чувстват изнудвани и онеправдани в отношенията си с държавната администрация. Именно когато бъде значително намалена тази “малка”, но масова корупция, насочена от обществения служител към гражданина, ще може да се говори за сериозни успехи в борбата с корупцията. Задача, която е реално постижима с ресурсите на законодателната и изпълнителната власт.

При анализа по социо-демографски групи все повече се забелязва или пълен отказ от плащане на допълнителни суми, или търсене на алтернативни начини за решаване на възникнал проблем с държавен чиновник. Все повече намаляват отговорилите, че биха платили исканата от тях сума във всички случаи. Респондентите с *по-високо образование и по-добро материално положение* са по-склонни да търсят други начини за решаване на проблема, докато тези с *по-ниско образование* просто биха отказали да платят исканата от тях сума. И в двата случая това е показателно за постепенното осъзнаване на гражданските права и все по-голямата нетърпимост на населението към допълнително плащане за публични услуги, които се полагат по право (*Приложение 3, Таблица 6*).

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Теоретична постановка

Корупционните индекси представляват обобщение на основните показатели на Системата за мониторинг на корупцията (СМК) на *Коалиция 2000*. Всеки индекс обобщава няколко въпроса, задавани на респондентите и позволява извършването на сравнения във времето. Корупционните индекси приемат стойности от 0 до 10. Колкото стойността на индексите е по-близка до 10, толкова по-негативни са оценките за състоянието на корупцията в страната. Индексите, чиято числова стойност клони към 0, показват максимална близост до идеала за "общество без корупция".

Корупционните индекси се основават на системата от показатели (индикатори), чрез които се отразява състояние на корупционното поведение и отношението към различните форми на корупция. Теоретичният модел на корупцията, който лежи в основата на изследванията на СМК обособява на следните нейни елементи:

1. Корупционни действия.

Корупционните действия се делят на два основни типа – даване на подкуп и вземане на подкуп. Тези действия се наблюдават в две основни ситуации: 1) когато гражданите дават подкуп, за да получат нещо, което им се полага по закон (т.нар. "смазване на колелата) и 2) когато от гражданите се дават подкупи, за да получат нещо, което не им се полага по закон. Наблюдаваната честота на корупционните действия характеризира равнището на корупция в страната. От съществено значение за измерването на стойностите на този показател и начинът, по който се задават въпросите на респондентите. В това отношение възприетото в СМК решение почива на няколко съществени положения, които имат за цел да осигурят неутралност, обективност и анонимност: 1) вместо думата "подкуп" се използва формулировката "даване на пари, подарък или услуга"; 2) от респондентите не се иска информация, която указва колко, на кого и пр. са дали, за да "бъде решен определен техен проблем", а се регистрира единствено фактът на "даването"; 3) освен информация за "даване" на подкупи, от респондентите се иска информация и за искането на подкуп, т.е. за честотата на оказвания от страна на държавните служители натиск.

Конструиранията на тази основа Корупционни индекси са следните:

- Лично участие. Този индекс отразява честотата на признатите от гражданите случаи на "даване на пари, подарък или услуга" с цел да бъде решен техен проблем. Съдържателният смисъл на този индекс е, че той отразява равнището на реалната корупция в страната за определен период от време.
- Корупционен натиск. Този индекс отразява честотата на признатите от гражданите случаи, при които от тях е поискано "даване на пари, подарък или услуга" с цел да бъде решен техен проблем. Съдържателният смисъл на този индекс е, че той отразява равнището на потенциалната корупция в страната за определен период от време.

Следва специално да се отбележи, че показателите, отразяващи корупционните действия, не отразяват оценки, мнения или представи, а самопризнания за честотата на определен тип действия. Върху този тип показатели се изгражда методологията на виктимизационните изследвания, които имат дълга традиция и се използват за оценка на реалното равнище на престъпност в дадена страна. Терминът "реално" е съществен, тъй като по множество причини не всички случаи на

престъпления стигат до регистриране в полицията, а само част от обявените в полицията престъпления достигат до съдебната система.

2. Ценностни и морални предпоставки.

Макар да не определят пряко равнището на корупция, ценностните и моралните принципи оказват съществено влияние върху поведението на гражданите. От множеството показатели в тази област в СМК се наблюдават няколко свързани с корупцията нагласи: 1) равнището на толерантност спрямо различни форми на корупция; 2) равнището на "разпознаваемост" на различни видове корупция; 3) склонността на гражданите да използват корупционни практики за решаване на възникнали проблеми.

Конструиранията на тази основа Корупционни индекси включват:

- Принципна допустимост. Този индекс отразява равнището на толерантност спрямо разнотипни корупционни действия на депутати и чиновници в министерствата.
- Податливост на корупция. Индексът обобщава серия от въпроси, които имат за цел да оценят склонността на гражданите да прибегват до корупционни средства при решаване на ежедневните си проблеми.

И двата индекса от тази група отразяват оценки и мнения. Тяхната динамика в позитивен план показва засилването на нетолерантността към корупцията и утвърждаването на морални норми, недопускащи участието в корупционни действия.

3. Степен на разпространение на корупцията.

Субективните оценки на гражданите за разпространението на корупцията отразяват създадената в обществото атмосфера по отношение на корупцията и свързаният с нея имидж на институциите и професиите на властта. Тези оценки не отразяват пряко равнището на корупция, тъй като са продукт на представи и впечатления формирани в резултат на текущият публичен дебат, медийното отразяване на корупцията, лични предубеждения и пр. В по-общ план те отразяват оценката на гражданите дали властимащите защитават техните интереси или използват служебното си положение за отстояване на частни интереси. Този аспект на корупцията е обхванат от два индекса:

- Степен на разпространение на корупцията. Този индекс осреднява оценките на респондентите за степента на поразеност на обществото (а също и отделни институции и професионални групи) от корупция.
- Практическа ефикасност. Индексът осреднява оценките на респондентите за това доколко корупцията е ефективно средство да решаване на проблеми. Ефикасността е друг измерител на разпространението на корупцията: високата ефикасност създава интерес да се използва корупцията и означава, че корупцията реално е широко използвано средство за решаване на проблеми.

4. Очаквания, свързани с корупцията.

Очакванията свързани с корупцията измерват степента, в която обществеността вярва, че проблемът корупция може да бъде решен. В този смисъл очакванията представляват баланс между начинът, по който респондентите схващат демонстрираната от управляващите политическа воля и тяхната оценка за размерите и сериозността на проблема корупция.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

Корупционни индекси

Таблица 1. Корупционни действия

Стойност на индекса	Апр '00	Септ '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03	Юли '03	Окт. '03	Март. '04
Лично участие	0,7	0,8	0,4	0,8	0,7	0,4	0,5	0,4	0,3	0,4	0,4	0,3
Корупционен натиск	1,2	1,5	0,8	1,4	1,4	1,0	1,4	1,0	1,0	1,0	1,1	0,8

Таблица 2. Ценности и морални предпоставки

Стойност на индекса	Апр '00	Септ '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03	Юли '03	Окт. '03	Март. '04
Принципна допустимост	1,4	1,7	1,3	1,2	1,5	1,4	1,6	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4
Податливост на корупция	2,7	2,8	2,5	2,6	2,5	2,5	2,7	2,7	2,8	2,6	2,5	2,4

Таблица 3. Степен на разпространение на корупцията

Стойност на индекса	Апр '00	Септ '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03	Юли '03	Окт. '03	Март. '04
Степен на разпространение на корупция	6,1	6,5	6,5	6,5	6,4	5,9	6,7	6,4	6,4	6,6	6,5	6,3
Практическа ефикасност	6,8	6,6	6,9	6,6	6,4	6,1	6,9	6,9	6,9	6,9	6,6	6,5

Таблица 4. Очаквания, свързани с корупцията

Стойност на индекса	Апр '00	Септ '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03	Юли '03	Окт. '03	Март. '04
Корупционни очаквания	5,5	5,4	5,6	4,9	5,1	5,2	5,6	5,9	5,8	5,6	5,6	5,5

ПРИЛОЖЕНИЕ 3

Таблица 1.

Оценки за обществената значимост на корупцията като проблем на обществото по социално-демографски групи (март 2004г.; %)

	<i>Не</i>	<i>Да</i>
Степен на завършено образование		
1 По-ниско от начално	84,5	15,5
2 Начално	89,0	11,0
3 Основно	82,1	17,9
4 Средно	60,9	39,1
5 Полувисше	53,4	46,6
6 Висше	52,0	48,0
Финансово положение		
1 Беден	76,3	23,7
2	67,6	32,4
3	57,1	42,9
4	37,6	62,4
5 Богат	75,1	24,9
Социално положение		
1 Най-ниско соц. положение	75,3	24,7
2	69,9	30,1
3	58,7	41,3
4	47,9	52,1
5 Най-високо соц. положение	51,0	49,0
Основно занятие в момента		
1 Мениджъри, професори, специалисти	50,0	50,0
2 Административни служители, заети в търговията и услугите	59,4	40,6
3 Техници, работници, фермери	63,1	36,9
4 Домакини, пенсионери, безработни	73,9	26,1
5 Ученици, студенти	75,8	24,2
6 Други работещи	87,9	12,1
Вие живеете в:		
1 София	53,4	46,6
2 Голям град	66,0	34,0
3 Малък град	69,6	30,4
4 Селски район, село	78,9	21,1

Таблица 2.

Обща стойност на дадените неофициално пари и/ или подаръци на служителите в общественния сектор през последните 3 месеца (%)

	<i>Януари 2003</i>	<i>Май 2003</i>	<i>Юли 2003</i>	<i>Октомври 2003</i>	<i>Март 2004</i>
До 100 лв.	65,4	50,0	68,6	83,6	65,6
101 до 250 лв.	19,8	29,1	11,7	10,8	22,3
251 до 500 лв.	5,4	8,4	10,6	5,6	8,3
501 до 1000 лв.	8,2	3,8	9,2	-	1,5
1001 до 5000 лв.	1,1	7,5	-	-	1,3
Над 5000 лв.	-	1,2	-	-	-

База: Респондентите, на които служители от обществената сфера са им искали или са показвали, че очакват пари, подарък или услуга от тях (януари '03г. N=95, май '03г. N=77, юли '03г. N=71, октомври '03г. N=77, март '04г. N=72)

Таблица 3.

Корупционен натиск по професионални групи (%)

	Септ '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт '02	Ян. '03	Май '03	Юли '03	Окт '03	Март '04
Митнически служител	15,8	22,7	18,4	18,5	25,5	19,4	17,3	16,6	16,4	15,3	22,3
Лекар	22,1	6,1	22,3	18,0	20,2	20,3	12,9	12,8	15,7	16,6	13,2
Полицейски служител	24,0	18,9	18,5	19,9	15,2	22,3	12,0	14,1	17,8	13,9	13,1
Адвокат	NA	NA	NA	NA	NA	26,5	10,5	17,4	13,1	13,8	12,9
Преподаватели в университети**	-	-	-	-	-	11,9	14,7	11,8	21,5	16,6	12,7
Съдия	9,1	5,8	6,8	7,8	10,7	16,6	2,0	14,0	6,9	8,5	10,7
Бизнесмен	9,7	11,6	13,4	10,8	9,4	9,6	7,0	9,1	13,6	8,3	10,5
Банкер	2,9	4,1	4,1	4,1	5,6	3,9	5,1	9,9	1,2	4,2	8,3
Служители в университети**	-	-	-	-	-	5,6	11,9	3,4	10,9	9,0	8,3
Служител в министерство	7,0	8,9	5,6	4,9	9,3	5,6	13,8	4,3	10,1	8,2	8,1
Общински служител	10,3	11,2	11,3	10,0	5,5	10,9	4,4	8,4	6,9	6,4	4,7
Политици и лидери на политически партии	NA	NA	NA	NA	NA	7,1	5,0	7,1	6,3	4,1	4,5
Учител	5,5	3,7	6,1	3,6	3,1	7,4	4,4	3,4	3,4	5,6	3,9
Данъчен служител	8,3	6,4	9,1	5,3	3,8	4,2	4,1	3,1	3,7	5,9	3,8
Кметове и общински съветници	3,2	2,1	1,4	2,0	2,7	5,3	3,0	4,1	3,4	3,3	3,1
Адм. служител в съдебната система	11,5	13,3	11,3	9,4	11,0	15,9	8,5	4,9	7,7	9,0	1,8
Прокурор	7,8	7,2	0,8	4,1	8,5	12,3	6,6	9,2	8,2	4,2	1,8
Следовател	6,0	5,5	6,0	4,3	8,2	8,3	4,3	12,8	2,5	9,6	1,7
Министри	NA	NA	NA	NA	NA	6,3	-	3,3	3,4	4,8	-
Представители на неправителствени организации	NA	NA	NA	NA	NA	5,0	-	4,0	2,6	1,4	-
Народен представител	6,4	4,2	2,1	2,1	3,5	2,0	11,2	8,9	-	-	-
Журналист	NA	NA	NA	NA	NA	1,8	1,4	-	-	-	-
Служител или преподавател в университет**	13,9	13,2	8,8	14,3	12,0	NA	NA	NA	NA	NA	NA

*Относителен дял на тези от контактувалите през последната година със съответната група, на които са искани пари, подаръци или услуги

** От октомври 2002г.опцията е разделена на две: "Служители в университет" и "Преподаватели в университет"

Таблица 4.

Фактори за разпространение на корупцията по социо-демографски групи – март 2004г. (%)

	<i>Стремеж към бързо забогатяване на тези, които са на власт</i>	<i>Неефективността на съдебната система</i>	<i>Липса на строг административен контрол</i>	<i>Несвършено законодателство</i>	<i>Преплитане на служебните с лични интереси</i>	<i>Ниски заплати на служителите</i>
Степен на завършено образование						
1 По-ниско от начално	43,7	21,5	24,8	15,8	12,4	18,5
2 Начално	39,3	24,1	15,4	17,6	17,4	15,4
3 Основно	60,1	31,4	35,6	30,5	30,6	19,6
4 Средно	63,1	45,7	36,3	36,8	37,0	27,1
5 Полувисше	59,3	35,5	31,6	40,5	35,5	23,9
6 Висше	54,0	44,4	35,2	41,2	39,3	33,4
Финансово положение						
1 Беден	56,2	31,0	30,8	25,5	30,8	21,0
2	63,3	45,4	33,1	36,1	31,1	26,0
3	55,9	41,0	39,5	41,2	40,4	28,1
4	50,5	63,4	49,5	62,4	11,8	-
5 Богат	49,8	-	49,8	49,8	24,9	-
Социално положение						
1 Най-ниско соц. положение	57,1	33,3	28,5	26,3	30,4	20,5
2	60,0	43,2	36,2	35,8	30,3	25,5
3	60,2	40,1	38,0	41,7	39,7	27,6
4	55,0	48,5	47,9	23,8	34,8	20,2
5 Най-високо соц. положение	51,0	74,5	25,5	76,6	25,5	-
Основно занятие в момента						
1 Мениджъри, професори, специалисти	54,6	51,9	32,4	37,2	43,3	32,5
2 Административни служители, заети в търговията и услугите	54,2	42,3	29,5	45,6	39,9	39,0
3 Техници, работници, фермери	63,8	39,7	38,1	36,1	36,4	23,7
4 Домакини, пенсионери, безработни	58,3	35,8	32,6	30,6	29,7	20,5
5 Ученици, студенти	48,2	37,9	38,2	24,3	30,6	34,2
6 Други работещи	62,5	24,1	50,5	13,2	24,1	24,2
Вие живеете в:						
1 София	55,1	48,1	40,6	41,9	30,2	33,5
2 Голям град	61,8	37,5	30,6	38,6	33,9	27,9
3 Малък град	58,9	40,5	36,6	30,1	34,7	25,8
4 Селски район, село	56,2	32,6	31,0	26,0	32,0	15,1

Таблица 5.

Разпространение на корупцията по професионални групи

<i>Относителен дял на отговорилите “Почти всички и повечето са въвлечени в нея”</i>											
	<i>Септ. '00</i>	<i>Ян. '01</i>	<i>Окт. '01</i>	<i>Ян. '02</i>	<i>Май '02</i>	<i>Окт. '02</i>	<i>Ян. '03</i>	<i>Май '03</i>	<i>Юли '03</i>	<i>Окт. '03</i>	<i>Март '04</i>
Митнически служители	75,2	74,3	77,3	74,2	70,8	79,2	76,6	74,3	76,9	74,5	70,6
Съдии	50,1	50,6	56,4	55,0	50,8	63,0	62,2	59,6	61,8	57,3	56,0
Прокурори	51,3	50,7	54,8	55,4	51,0	63,0	62,1	59,3	60,6	55,7	54,1
Адвокати	52,9	50,3	55,0	55,5	52,5	62,3	60,1	60,0	57,5	55,8	53,8
Полицейски служители	54,3	51,0	53,7	47,0	50,7	59,6	57,7	57,7	61,4	59,2	52,3
Политици и лидери на политически партии коалиции	43,8	39,1	40,8	43,0	33,0	54,0	50,7	51,3	50,8	47,6	51,0
Народни представители	51,7	52,6	43,5	47,8	39,2	56,2	53,5	57,5	56,9	54,5	50,8
Следователи	43,8	43,5	48,4	48,0	43,1	57,5	55,4	53,6	55,4	49,2	48,2
Министри	55,0	52,3	41,2	45,4	35,6	50,8	49,5	52,6	54,9	52,6	47,2
Лекари	43,6	27,0	46,8	45,7	52,3	54,9	51,0	49,8	53,4	52,9	46,7
Данъчни служители	53,7	47,3	51,6	51,2	41,9	58,0	52,6	51,8	54,1	49,3	43,0
Бизнесмени	42,3	43,6	42,2	41,6	41,4	48,9	52,7	50,9	48,7	47,6	41,2
Кметове и общински съветници	32,1	30,9	26,3	31,8	23,4	48,3	45,7	43,6	45,0	43,4	37,9
Служители в министерства	49,7	43,9	45,8	47,1	36,7	48,3	44,6	44,4	45,1	40,1	36,5
Адм. служители в съдебната система	40,2	36,8	41,7	41,1	36,5	45,0	42,4	37,5	37,9	33,5	33,2
Общински служители	41,6	35,9	39,6	39,4	30,0	49,1	40,9	39,8	42,2	36,5	31,6
Банкери	33,5	35,6	32,5	31,7	29,5	37,2	43,4	35,8	37,1	37,3	31,2
Преподаватели или служители университети	28,1	21,6	27,4	27,7	29,8	33,4* 23,1**	30,8* 20,0**	31,7* 19,0**	34,1* 21,2**	36,5* 23,2**	28,9* 16,3**
Представители на НПО	23,9	18,2	19,8	21,8	15,3	21,4	20,2	21,0	21,6	22,3	21,6
Журналисти	13,9	11,3	10,5	12,2	9,5	15,3	12,1	13,3	12,9	14,6	9,9
Учители	10,9	5,8	9,3	9,7	9,8	13,9	9,8	11,6	10,9	11,0	8,6
Местни полит. лидери	36,8	34,2	35,1	34,4	27,1	-	-	-	-	-	-

* Оценка за разпространението на корупция сред преподавателите в университети

** Оценка за разпространението на корупция сред служителите в университети

Таблица 6.

“Ако имате важен проблем и служител Ви поиска направо пари, за да го разреши, Вие как бихте постъпили?” (разпределение по социо-демографски групи – март 2004г.; %)

	<i>Ще платя във всички случаи</i>	<i>Ще платя, ако мога да си го позволя</i>	<i>Няма да платя, ако мога да реша проблема по друг начин</i>	<i>Няма да платя във никакъв случай</i>	<i>НЗ/НО</i>
Степен на завършено образование					
1 По-ниско от начално	-	-	12,4	68,7	18,8
2 Начално	1,1	10,0	18,8	47,8	22,4
3 Основно	1,8	15,8	29,0	47,8	5,6
4 Средно	3,1	23,0	40,2	30,6	3,0
5 Полувисше	-	7,7	55,4	33,3	3,6
6 Висше	6,1	15,0	41,0	31,9	5,9
Финансово положение					
1 Беден	1,6	15,8	26,8	46,7	9,1
2	2,3	16,9	39,3	36,5	5,0
3	3,6	20,6	42,9	31,2	1,8
4	12,9	36,6	37,6	-	12,9
5 Богат	24,9	-	49,8	-	25,2
Социално положение					
1 Най-ниско соц. положение	1,8	16,2	26,3	45,7	9,9
2	2,5	18,2	34,4	39,7	5,3
3	3,1	18,1	47,3	29,5	1,9
4	3,6	20,8	41,1	30,9	3,6
5 Най-високо соц. положение	25,5	-	51,0	23,4	-
Основно занятие в момента					
1 Мениджъри, професори, специалисти	3,0	14,3	46,7	30,3	5,6
2 Административни служители, заети в търговията и услугите	2,6	21,1	42,2	29,8	4,4
3 Техници, работници, фермери	4,1	24,4	42,4	26,0	3,1
4 Домакини, пенсионери, безработни	2,0	15,0	29,9	45,7	7,5
5 Ученици, студенти	7,0	10,6	48,2	30,9	3,3
6 Други работещи	-	25,3	13,2	24,1	37,5
Вие живеете в:					
1 София	2,5	15,7	44,2	33,9	3,7
2 Голям град	4,1	19,0	35,1	34,6	7,2
3 Малък град	2,6	19,0	24,5	47,9	6,0
4 Селски район, село	1,2	15,3	37,2	39,1	7,2